

Förslag till reform av den svenska kriminalstatistiken.

Av Docent *Hans Thornstedt*, Stockholm.

Ett betydelsefullt förslag till omläggning av den svenska kriminalstatistiken avgavs i slutet av år 1954, då kriminalstatistikutredningen framlade sitt betänkande *Den svenska kriminalstatistiken* (Statens offentliga utredningar 1954:35).

Betänkandet inledes med en på ingående kännedom om kriminologisk och kriminalstatistisk litteratur grundad undersökning av kriminalstatistikens uppgifter och de krav, som kunna ställas på den samma. Utredningen påvisar, att kriminalstatistiken har två huvuduppgifter. Den ena är relativt lätt att fylla. Den är att ge upplysningar om antalet begångna brott av olika slag samt om lagöverträdarna och de åtgärder, som vidtagas mot dem, för att underlätta bedömningen av mera kortsiktiga brottspreventerande åtgärder, t. ex. polisbevakning, alarmanordningar, revision o. d., och för att ge en grund för beräkning av behovet av anstaltsplatser och fängvårdspersonal. Anspråken bliva emellertid mycket större, när det gäller kriminalstatistikens andra och väsentligaste huvuduppgift, nämligen att belysa kriminologiska frågor, av vilka de viktigaste äro de som röra brottslighetens orsaker. Innan dessa äro något så när kända, arbetar ju all brottsförebyggande verksamhet mer eller mindre i blindo. En annan, härmed besläktad kriminologisk problemkrets rör verkningarna av samhällets brottsförebyggande åtgärder. Ökad kunskap om dessa verkningar är, såsom utredningen framhåller, grundvalen för en omdaning av det kriminalpolitiska reaktions-systemet i riktning mot en alltmera rationell behandling av lagöverträdare. Utredningen varnar emellertid för den övervärdering av kriminalstatistikens möjligheter i nämnda hänseenden, som icke sällan läggas i dagen, och diskuterar i samband därmed möjligheterna att beräkna brottslighetens verkliga omfattning och de teoretiska och praktiska svårigheterna att genom analys av statistiska uppgifter rörande brottslingarna bidra till orsaksförklaringen. Det betonas i betänkandet, att det i allmänhet icke är möjligt att av statistiken, hur fullständig den än är, få ett säkert svar på frågan om en viss faktor — t. ex. alkoholism eller uppfostran i brustet hem — är brottsbefrämjande. Vad man med hjälp av statistiken kan konstatera är att av personer, hos vilka en viss faktor förefinnes, ett större antal fällas för ett visst brott än av dem, hos vilka faktorn saknas, samt att en viss faktor förekommer oftare hos dem som åtalas eller fällas för ett visst brott än hos andra. Rent teoretiskt kan

man emellertid icke av dessa rön sluta sig till att faktorn i fråga (ensam eller i förening med andra faktorer) orsakat brottsligheten. Enligt utredningens mening är dock icke ett fullständigt teoretiskt klarläggande nödvändigt för det praktiska kriminalpolitiska arbetet. Om man nämligen finner, att en viss faktor förekommer i större utsträckning bland personer, som begått ett visst brott än bland andra människor, anser utredningen, att man kan antaga, att faktorn verkar brottsbefrämjande, och att man kan lägga detta antagande såsom en arbetshypotes till grund för såväl kriminologiska undersökningar som kriminalpolitiska åtgärder.

Den ledande principen för utredningens reformförslag har varit, att statistiken främst bör inriktas på den brottslighet, som ur kriminologisk och kriminalpolitisk synpunkt är viktigast, nämligen grövre brottslighet och ungdomsbrottslighet och att annan brottslighet kan behandlas relativt summariskt.

Med hänsyn till arten av de företeelser undersökningen gäller och det speciella syftet med statistiken har utredningen indelat kriminalstatistiken i fem huvudgrenar, nämligen brottsstatistik, brottslingsstatistik, reaktionsstatistik, verkställighetsstatistik och återfallsstatistik.

Beträffande *brottsstatistiken* föreslår utredningen, att den liksom hittills främst skall bygga på den år 1950 i Sverige införda polisstatistiken över brott, som kommit till polisens och åklagarnas kännedom, samt på domstolarnas uppgifter över fällande domar m. m. Utredningen föreslår emellertid vissa ändringar. Polisstatistiken anses böra bestå av två delar, av vilka den ena skall visa utbredningen av den svårare brottsligheten, varmed avses brott mot strafflagen (utom fylleri och förargelseväckande beteende) samt viss grövre trafikbrottslighet (grov vårdslöshet i trafik, rattfylleri och s. k. smitning av den som haft del i uppkomsten av trafikolycka), och den andra vissa överträdelser av specialförfattningar, vilka, oberoende av brottets svårhetsgrad, bedömts vara av intresse ur kriminologisk eller annan synpunkt. Bland dessa överträdelser märkas återstående trafikbrott samt brott mot skattestrafflagen och alkohollagstiftningen.

Vid sidan av polisstatistiken föreslås, att redovisning lämnas av domstolar och åklagare för brott, som föranlett fällande dom, straffriförklaring, strafföreläggande och åtalseftergift. Härvid skiljes mellan grövre brottslighet, för vilken specificerade uppgifter anses böra givas rörande antalet brott av olika slag, som omfattas av domen eller åtalseftergiften, samt tid och ort för deras begående, och lindrigare brottslighet, beträffande vilken blott tillämpligt lagrum för huvudbrottet redovisas. Såsom grövre brottslighet räknas i detta avseende dels fall, där domen föranleder registrering i straffregistret (det för hela landet gemensamma registret över bl. a. dem som dömts till straffarbete,

fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering eller erhållit villkorlig dom), och dels vissa fall av unga lagöverträdare brottslighet — nämligen då domstol överlämnat den unge till socialvårdsmyndighet för att omhändertagas för skyddsuppfostran samt då åtalseftergift meddelats enligt de regler, som gälla speciellt för unga lagöverträdare, och brottet är av sådan svårhetsgrad, att det enligt åklagarens uppfattning vid lagföring skulle ha föranlett skyddsuppfostran eller sådan påföljd som skall rapporteras till straffregistret.

Dessutom föreslås, att uppgift skall lämnas för fall, där åtal icke anställts på grund av att gärningen begåtts under inflytande av sinnessjukdom e. d., samt för lagöverträdelser begångna av barn, som icke äro straffmyndiga, d.v.s. under 15 år.

Brottslingsstatistiken bör enligt betänkandet baseras dels på den redan nu i polisstatistiken ingående rapporteringen från åklagarna över antalet personer, som misstänkts för brott, med fördelning efter ålder och kön samt efter förundersökningsresultatet, och dels på uppgifter som i samband med brottsstatistiska uppgifter lämnas av domstolar och åklagare. Beträffande sistnämnda uppgifter skiljes på samma sätt som vid brottsstatistiken mellan grövre och lindrigare brottslighet.

För personer som dömts eller erhållit åtalseftergift för grövre brott eller som av domstol straffriförklarats på grund av psykisk abnormitet, föreslås rapporteringen skola omfatta ett tämligen stort antal faktorer, som kunna antagas vara av betydelse för brottsligheten. Urvalet av dessa faktorer är av central betydelse för kriminalstatistikens möjligheter att bidra till forskningen rörande brottslighetens orsaker. Ur olika synpunkter — därvid främst med hänsyn till att vissa faktorer icke kunna objektivt fastställas och nödvändigheten att icke belasta de uppgiftslämnande myndigheterna med besvärliga eller långvariga undersökningar enbart för kriminalstatistikens behov — har utredningen nödgats avstå från att för den löpande statistiken kräva uppgifter om faktorer, som i och för sig är synnerligen viktiga, t. ex. om eventuella uppfostringssvårigheter, arten av lagöverträdarnas känslokontakt under uppväxtåren samt förhandenvaron av själslig abnormitet, alkoholism eller kriminalitet hos deras släktingar. Det slutliga val, som utredningen gjort, präglas — liksom deras förslag i övrigt — av en skickligt och realistiskt gjord avvägning mellan det önskvärda och det möjliga. Av intresse att notera är att statistiken föreslås innehålla uppgifter om vissa förhållanden under brottslingens uppväxt, bl. a. om antalet »uppfostringsenheter«, d.v.s. uppfostran i olika miljöer (föräldrahem, fosterhem, anstalter o.s.v.), med minst ett års varaktighet före 15 års ålder, om antalet medverkande vid brottets begående, om tidigare kriminalitet hos den dömda och om tidigare undergången samhålsreaktion på grund av

kriminalitet samt upplysning huruvida den dömde vid tiden för brottet undergick anstaltsbehandling eller stod under särskild tillsyn. Beträffande kravet på ett par slag av uppgifter kan man frestas sätta ett frågetecken. Det ena avser ett tämligen invecklat system för redovisning av yrke och socialklass i överensstämmelse med befolkningsstatistikens huvudgrupper, vilket visserligen icke nämnvärt torde betunga uppgiftslämnarna men vars kriminologiska utbyte torde bli tämligen ringa. Det andra gäller redovisning av den dömdes ekonomiska förhållanden vid brottet, vilken föreslås ske i den formen, att uppgiftslämnaren anger det belopp, till vilket dagsboten (d.v.s. det belopp — i princip motsvarande den del av dagsinkomsten som den dömde har kvar sedan han tillgodosett sina och sina anhörigas omedelbara behov — som lägges till grund för ådömande av bötesstraff enligt dagsbottsystemet) för lagöverträdaren kan beräknas ha uppgått, därest han skolat ådömas bötesstraff. Bortsett från det principiellt betänkliga i en dylik partiell straffmätningsoperation för statistiskt ändamål (som väl f. ö. knappast blir gjord med särskild omsorg, eftersom den saknar betydelse för domen eller beslutet om åtal eftergift), synes den erhållna siffran vara föga värd ur kriminologisk synpunkt; den är blott en på okänt sätt åstadkommen resultant av flera okända faktorer, vilka om de redovisades var för sig skulle ha ett visst intresse, nämligen inkomst, förmögenhet, skulder och försörjningsbörda.

I fråga om lagöverträdare, som icke begått grövre brott, personer, som på grund av sinnessjukdom e. d. undgå åtal, samt icke straffmyndiga lagöverträdare föreslås rapporteringen, med fördelning efter brott, omfatta endast ålder och kön.

I den *reaktionsstatistik*, som nu lämnas av domstolar, åklagare och fångvårdsstyrelsen över ådömda straff och andra påföljder, föreslår utredningen endast obetydliga ändringar.

En viktig nyhet utgör den *verkställighetsstatistik*, som utredningen föreslår. Den är avsedd att omfatta dels personer, som dömts ovillkorligt till frihetsberövande, dels personer, som erhållit villkorlig dom och under prövotiden stått under övervakning. Till verkställighetsstatistiken hör också en undersökning av bötesbetalningen, vilken föreslås skola företagas vart tionde år.

Det är egentligen märkligt att tänka sig, att ett ivrigt kriminalpolitiskt reformarbete har pågått i Sverige i årtionden utan att — bortsett från några i och för sig värdefulla specialundersökningar — man haft ledning av en allmän *återfallsstatistik*, som kunnat ge en antydning om verkningarna av olika redan existerande påföljder och behandlingsmetoder. Utredningen betraktar det också såsom en av de mest angelägna uppgifterna vid en reform av kriminalstatistiken att införa en återfallsstatistik. Den föreslagna återfallsstatistiken koncentreras till de personer, som

begått grövre brott och därför registrerats mera utförligt i brottslingsstatistiken, och såsom återfall betraktas endast brott, som föranleda dylik utförlig registrering. Återfallsstatistiken bör enligt utredningen uppläggas dels såsom framåtblickande och dels såsom tillbakablickande. Vid en framåtblickande återfallsstatistik, vilken ur kriminologisk synpunkt torde vara värdefullast, utgår man från de personer, som under ett visst kalenderår bliva återfallskapabla och följer dem framåt i tiden under ett visst antal år — förslagsvis tre — varvid antalet återfall registreras. Det föreslås dessutom, att en årsgrupp per decennium skall följas så lång tid som tio år. Vid den tillbakablickande återfallsstatistiken utgår man från antalet återfall under ett visst kalenderår och ställer detta antal i relation till antalet personer, som under året varit återfallskapabla. Med en årsgrupp återfallskapabla avser utredningen ännu levande brottslingar, som under ett visst år frigivits efter att ha undergått straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse, internering eller förvaring, eller som erhållit villkorlig dom, dom, som medför skyddsuppfostran, eller åttelseftergift för strafregisterbrott. Dessutom räknas till återfallskapabla de som under året dömts till ungdomsfängelse. Det sagda innebär, att återfallskapacitet anses föreligga under kriminal- och socialvård i frihet och under all anstaltsvistelse utom straffarbete, fängelse, förvaring och internering. Med hänsyn till rymningsfrekvensen och permissioner samt den stora utsträckning, i vilken sistnämnda påföljder verkställas på öppna anstalter, kan det ifrågasättas om det är riktigt att sätta denna anstaltsvistelse i särklass.

Vid sidan av dessa fem huvudgrenar av kriminalstatistiken föreslås en utvidgad *nådestatistik*, vissa förändringar i *fylleri-statistiken* samt en oförändrad *tvångsarbetsstatistik*.

Kriminalstatistiken föreslås publicerad dels i årliga berättelser och dels i sammanfattande tioårsöversikter. (Nådestatistiken anses dock böra publiceras för sig i Statistisk tidskrift.) Härigenom undanröjer man den olägenhet som nu föreligger däri att den viktiga polisstatistiken icke publiceras separat eller tillsammans med domstolsstatistiken utan i Statistisk tidskrift och därigenom blir relativt svårtillgänglig för intresserade jurister.

Betänkandet är undertecknat av riksåklagaren Maths Heuman (ordf.), professor Ivar Agge, byråchefen Torsten Eriksson, byrådirektören Sverker Groth, byråchefen Erland von Hofsten och förste byråsekreteraren Torgny Lindberg. Såsom utredningens sekreterare har tjänstgjort e. o. aktuarien Sven Rengby.

Hans Thornstedt.